

Шахрір, старий ворог Сукарно, також був затриманий, але з огляду на його дуже слабе здоров'я, йому було дозволено залишити Індонезію і поїхати на лікування до Швейцарії, що було вже дуже запізно з огляду на стан Шахріра. Таким чином у тюрмах знаходились ті, що ще зовсім недавно разом із Сукарно очолювали Революцію та будували нову країну.

Спираючись на усе вищесказане, зробимо висновок, що реформування індонезійського суспільства відбувалось за планом Сукарно, який все більше і більше централізував владу у власних руках. Однак усі реформи зазначеного періоду були виключно політичного характеру, інші галузі, перш за все, економічна, залишались без уваги з боку лідера країни. Ці реформи знов довели, що видатний політичний діяч та оратор Сукарно, був слабким економістом та фінансистом. Однак не будемо заперечувати й досягнення діючої влади, саме у цей час уряд Індонезії досягає великої перемоги над сепаратизмом в межах країни, було встановлено підвалини для можливого влиття до складу Індонезії Західного Папуа. Негативною рисою можна вважати відсутність порозуміння серед політичних сил в країні, намагання військових забрати владу у свої руки. З'явилися нові вектори політичного протистояння, головним з яких стало протистояння військових та комуністів. Тобто із проголошенням «Керованої демократії» не никла та сумбурність в індонезійському житті, притаманна останнім рокам перед встановленням нової політико-ідеологічної системи.

Джерела та література

1. Adams C. Sukarno: an Autobiography as Told to Cindy Adams. – New York: Bobbs Merrill, 1997.
2. Feith, H. & L. Castles. Indonesian Political Thinking, 1945-1965. – Ithaca: Cornell University Press, 1970.
3. Feith H. The decline of constitutional democracy in Indonesia. – Ithaca: Cornell University Press, 1962.
4. Harvey B.S. PERMESTA Pemberontakan Setengah hati. – Jakarta: Grafiti, 1989.
5. Hindley D. The Communist Party of Indonesia, 1951-1963. – Los Angeles: University of California Press, 1966.
6. Lesmana T. Dari Soekarno Sampai SBY. – Jakarta: Gramedia Pustaka Utama, 2009.
7. Lev D.S. The Transition to Guided Democracy: Indonesian Politics 1957-1959. – Ithaca: Cornell Modern Indonesia Project, 1966.
8. Mortimer R. Indonesian Communism under Sukarno. – Ithaca: Cornell University Press, 1974.
9. Noer D. Partai-Partai Islam Di Pentas Nasional 1945-1965. – Jakarta: Pustaka Utama Grafiti, 1987.
10. Susunan Kabinet Republik Indonesia 1945-1970. – Jakarta: Paramita, 1970.
11. Weinstein F.B. Indonesian Foreign Policy and the Dilemma of Dependence: from Sukarno to Suharto. – Ithaca: Cornell University Press, 1976.
12. Yusuf S.E, U. Basalim. Reformasi Konstitusi Indonesia; Perubahan Pertama UUD 1945. – Jakarta: Pustaka Indonesia Satu, 2000.

УДК 94 (437)

Р.М. Постолюкський

ЧЕХОСЛОВАЦЬКА РЕФОРМА 1968 Р.: ВНЕСОК ІНТЕЛЕКТУАЛІВ У ЇЇ ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ

У статті аналізуються програмні документи КПЧ та інших громадських організацій, у яких висвітлено різні підходи та теоретико-концептуальних засади реформи політичної системи Чехословаччини періоду «Празької весни».

Ключові слова: «Програма дій КПЧ», маніфест КАНу, маніфест «2000 слів».

В статтє анализируются программные документы КПЧ и других общественных организаций, в которых отражены различные подходы и теоретико-концептуальных основах реформы политической системы Чехословакии периода «Пражской весны».

Ключевые слова: «Программа действий КПЧ», манифест КАНу, манифест «2000 слов».

This article analyzes the policy documents of the CPC and other public organizations, which highlights the various approaches and theoretical and conceptual foundations of the reform of the political system in Czechoslovakia period Prague Spring.

Key words: The Programme of Action of the CPC, manifesto KAN, manifesto 2000 words.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема інтелектуальної складової суспільно-політичних процесів «Празької весни» 1968р. залишається малодослідженою у вітчизняній історичній літературі. Запропоновані інтелектуалами реформаторські ідеї у сферах ідеології, економіки, управління, політичної теорії та практики, міжнародних відносин відкривали широкі можливості для трансформації соціалістичної системи у напрямі її демократизації. Аналіз програмних документів Комуністичної партії та опозиційних громадських рухів дозволяє з'ясувати особливості інтелектуальної думки періоду «Празької весни», що і є метою даної статті.

Перші спроби дослідити особливості інтелектуальної думки періоду «Празької весни» були зроблені вже в 1973р. ізраїльською дослідницею Г.Голан [6]. Більш детально ця проблема була розглянута у працях чеських дослідників Гоппе Я. [9] та Кончеліка Я. [12]. Однак проблема інтелектуальної складової суспільно-політичних процесів «Празької весни» 1968р. залишається малодослідженою у вітчизняній історичній літературі.

Запропоновані інтелектуалами реформаторські ідеї у сферах ідеології, економіки, управління, політичної теорії та практики, міжнародних відносин відкривали широкі можливості для трансформації соціалістичної системи у напрямі її демократизації. Аналіз програмних документів Комуністичної партії та опозиційних громадських рухів дозволяє з'ясувати особливості інтелектуальної думки періоду «Празької весни», що і є метою цієї статті.

Подолання кризи, яку переживала Чехословаччина в кінці 60-х років ХХст., вимагало комплексного підходу до розв'язання проблем політичного та економічного життя країни. Необхідність змін усвідомлювала і реформаторська частина керівництва КПЧ, про що свідчить процес лібералізації в Чехословаччині, який розпочався в січні 1968 року.

Виразником розуміння комуністами-реформаторами суті процесу лібералізації стала «Програма дій КПЧ», у якій був визначений напрям демократизації чехословацького суспільства. Разом з цим, всупереч бажанню керівництва КПЧ, «Програма дій КПЧ» спровокувала появу низки програм, які відображали реакцію позапартійної частини чехословацького суспільства на ситуацію в країні та її розвиток у майбутньому і отримали інтелектуальне оформлення в таких програмних творах, як «Ваша нинішня криза», «Маніфест КАНу» І.Світака та маніфест «2000 слів» Л.Вацуліка.

Безпосередньо рішення про підготовку Програми дій керівництвом КПЧ було прийнято 6 лютого 1968 р. Ініціатором цього процесу був О.Дубчек, який взяв на себе політичну відповідальність за реалізацію програми [16, с.43].

У своїх спогадах О.Дубчек називає ухвалення Програми дій найважливішою справою, для якої йому було необхідне погодження Президії ЦК. За задумом О.Дубчека, Програма дій мала створити новий напрям демократизації партії і суспільства. Суть його полягала в найточнішому визначенні ролі партії та її апарату, обмеженні диктатури і посиленні її здатності реагувати на потреби суспільства, а також у прискоренні економічних реформ, процесу реабілітації жертв політичних репресій. Робоча комісія, яку очолив Драгомір Кальдер, складалася з членів Президії та секретарів ЦК [18, с.140-141].

Безпосередньо текст Програми дій КПЧ був розроблений робочими групами, які склалися із співробітників науково-дослідних інститутів і вузів. Програма складалася з п'яти частин. Зокрема, авторами кінцевого тексту Програми дій КПЧ були: Частина I. «Шлях Чехословаччини до соціалізму» – Я.Фойтик, К.Каплан, Р.Ріхта; Частина II. «За розвиток соціалістичної демократії, за нову систему керівництва суспільством» – З.Млинарж; Частина III. «Народне господарство та рівень життя» – Б.Шимон і А.Червінка за участі кількох економістів (О.Шик, К.Коуба та ін.); Частина IV. «Розвиток науки, освіти і культури» – Р.Ріхта, С.Провазнік разом з низкою авторів, що готували робочі матеріали зі сфери освіти, Академії наук, Союзу письменників; Частина V. «Міжнародна позиція і зовнішня політика ЧССР» – П.Ауерзберг, який також очолював робочу групу в організаційному плані, яка базувалася в редакції журналу «Проблеми світу і соціалізму». Літературна редакція документа була зроблена письменником Яном Прохазкою [2, с.94].

19 лютого 1968р. на засіданні Президії ЦК КПЧ була прийнята постанова № 59 «Про проект Програми дій КПЧ», в якій наголошувалось на необхідності звернення особливої уваги на врахування робочими групами пропозицій, що були внесені Президією ЦК КПЧ, а також на підготовку до розгляду ЦК КПЧ широкого матеріалу, на основі якого мала бути розроблена брошура з пояснювальним коментарем до Програми дій для внутрішнього використання всередині партії. Також наголошувалось на необхідності забезпечити в «Руде право» і решті партійних ЗМІ пропагандистської кампанії з метою донесення ідей програми до громадськості [23, с.100].

За період з 19 лютого по 2 квітня 1968р. на сторінках «Руде право» було надруковано сімнадцять статей і повідомлень, присвячених питанню Програми дій. Серед них слід відзначити статтю З.Млинаржа «Пленум ЦК КПЧ і політика партії», яка вийшла в «Руде право» напередодні відкриття квітневого пленуму ЦК КПЧ. У статті З.Млинарж називає помилковим погляд на Програму дій як на панацею від усіх проблем суспільства, а головний смисл Програми дій З.Млинарж бачить у тому, що вона чітко вказує на необхідність незалежного існування всіх частин політичної системи держави та стане основою для реальної реалізації права всіх соціальних груп суспільства самостійно вирішувати свої проблеми, не чекаючи прямої вказівки зверху, хоча це не знімає відповідальності з партії за розвиток суспільства загалом. Він також заперечує сприйняття Програми дій як найвищого закону, бо її потрібно сприймати як відправну точку, а не результат нової політики КПЧ [17, с.3].

Під час обговорення проекту Програми дій на 63 засіданні Президії ЦК КПЧ 21 березня 1968р. Радован Піхта, торкаючись питання ролі програми в процесі демократизації чехословацького суспільства, наголосив на необхідності врахування швидкості, з якою відбувається процес демократизації, і на усвідомленні характеру цього процесу, а з метою запобігання відставання програми від реальних подій в країні наголосив на необхідності більш радикального формулювання вимог програми, що, на його думку, дозволило б надати процесу прогресивного характеру і допомогло б партії його очолити [23, с.195].

Програма дій була схвалена одногосно 5 квітня 1968р. на пленарному засіданні ЦК КПЧ [5, с.1].

Програма дій, декларуючи вірність традиціям комуністичного руху і будівництву соціалізму, наголошувала на необхідності врахування специфічних чехословацьких умов, а саме: процесу зближення всіх соціальних груп чехословацького суспільства; необхідності змін в управлінні народним господарством, тобто створення економічної системи, яка б зробила можливим інтенсивний розвиток економіки; посилення ролі інтелігенції в суспільстві, без чого неможливе долучення країни до процесу НТР; створення широкого простору для суспільної ініціативи, відкритого висловлення поглядів, демократизації всього суспільства і політичної системи, що є умовою конкурентної спроможності Чехословаччини в світі і чесного виконання нею свого обов'язку перед міжнародним робітничим рухом [23, с.320].

Для вдалого майбутнього розвитку країни в Програмі наголошувалось на необхідності подолання причин глибокої соціальної кризи, яка стала наслідком командно-адміністративного способу управління економікою у попередні роки. Глибинною причиною цього явища Програма називала деформацію політичної системи, що проявилась у переростанні методів революційної диктатури у бюрократизм, а не в соціалістичну демократію, а також посилення привілейованого становища окремих осіб у партії, передусім А.Новотни [23, с.321, 322].

В Програмі дій поняття соціалістична демократія визначалося як суспільний устрій, що відповідає фактичному розподілу інтересів окремих груп чехословацького суспільства, які вони зможуть висловлювати через свої організації і реалізовувати свій голос у суспільному житті, а також як поєднання демократичних засад управління суспільством з професіоналізмом та науковими методами управління та прийняття рішень на основі професійно обґрунтованих альтернативних пропозицій [23, с.325].

Гарантією прогресивного соціалістичного розвитку країни Програма визначила керівну роль партії. Разом з тим, помилковою визнавалася теза про партію як інструмент диктатури пролетаріату. Роль партії перш за все бачилась у тому, щоб вказувати шлях і реальні можливості комуністичної перспективи, а не контролювати кожний крок суспільства, а також наголошувалось на нездатності партії бути виразником всього спектра соціальних інтересів. Цю функцію мав виконувати Національний фронт [23, с.325].

У Програмі також наголошувалось на необхідності подальшого обмеження (законом про ЗМІ) можливостей державних органів щодо введення цензури, гарантувати на рівні конституції свободу пересування громадян, зокрема виїзд громадян Чехословаччини за кордон і тривале або постійне проживання там без статусу емігранта. Також у Програмі декларувалась необхідність завершення процесу реабілітації жертв політичних репресій 50-х років [23, с.327].

Розглядаючи питання поділу і контролю влади в державі, Програма визначила уряд як найвищий орган виконавчої влади, який відповідає за свою діяльність перед Національними зборами. Також зазначалось, що в цьому питанні політика партії буде виходити з вимоги запобігання концентрації влади в одних руках. Правова політика партії ґрунтувалась на принципі, що гарантією законності вирішення будь-яких правових питань має бути рішення незалежного суду, який керується законом [23, с.330].

Основою чехословацької державності Програма називала добровільне та рівноправне співіснування Чехії і Словаччини, єдність яких передбачалося втілювати лише на основі вільного розвитку їх національної ідентичності разом з розвитком економіки з урахуванням об'єктивних змін у соціальній структурі обох народів, що було можливим лише при федеративному устрої країни [23, с.323, 336].

У Програмі дій КПС, прийнятій 22-24 травня 1968р., Словаччина виступала як національно-політична область із власним адміністративним і економічним управлінням, також проголошувалося впровадження ринкових механізмів в економіку і т.д. [16, с.48].

Разом з тим, категорії «риннок», «плюралізм», «громадські і людські права» були в Програмі дій рідкісними і винятковими. Вона містила багато вже на той час застарілих ідей. Лексика документа переповнена заїждженими фразами і прокламаціями. Тобто Програма дій являла собою комбінацію старого з новим з наголосом на новому [16, с.48].

Честмір Цісарж у своїх спогадах, торкаючись питання значення Програми дій, зазначає: «Програма дій, надрукована у повному обсязі, містила виразний відбиток авторського колективу. Її високий теоретичний рівень був для свого часу абсолютно унікальним для всієї соціалістичної системи, тому що ґрунтувався на ідеях багатьох представників чехословацької публіцистики 60-х років, що друкувалися в «Літерарних новинах», в «Культурні творба», в «Культурнем животу», в «Нове мислі» та ін. « [6, с.733].

Програма дій в історії КПЧ стала революційним актом, хоча з позиції комуністів-ортодоксів містила ряд абсолютно еретичних ідей. Та для громадян і пересічних комуністів вона стала розчаруванням. Такою була логіка процесу відродження: партія в особі її керівництва з самого початку відставала від подій і ледве встигала за розвитком громадської думки [20, с. 38].

Однією з форм реакції чехословацького суспільства на процес демократизації, проголошений КПЧ у Програмі дій, стало виникнення альтернативних поглядів на подальший розвиток Чехословаччини, які формувалися в межах новостворених громадських організацій.

Зокрема, О.Шик виникнення нових громадських організацій пояснює так: «Цілком виправданий страх нашого народу перед реакційним характером розвитку, до якого хотіли нас примусити «братські країни», вів до спонтанного виникнення нових політичних організацій: соціал-демократичної партії, Клубу 231 та КАНУ. В створенні клубів відобразилось побоювання наших громадян, що слабке, яке ще не звільнилось від впливу Новотного та інших реакціонерів, партійне керівництво буде нездатне здійснити справжню демократизацію» [4, с. 246].

Причиною виникнення КАНУ стала відсутність політичних організацій, справді альтернативних КПЧ, тоді як у чехословацькому суспільстві в умовах «Празької весни» з'явилась досить численна група громадян, які проявляли значний інтерес до суспільного життя, але не хотіли його втілювати через структури КПЧ, бо не сприймали ідеології комуністичної партії. Декларуючи безпартійність і не прагнучи виходити за межі клубної організації, вони висловили прагнення взяти участь у майбутніх виборах як самостійна політична сила і таким чином обмежити монополію КПЧ на владу в країні [22, с. 39].

Ініціатором створення КАНУ став Людвік Рибачек, працівник Інституту неорганічної хімії ЧСАН [10, с.136]. Ідея створення КАНУ виникла в нього після прочитання статті Олександра Клімента «Діяльність неназваних», яка була надрукована в «Літерерних листах» 14 березня 1968р. [10, с.135].

У статті О.Клімент наголошує на тому, що керівництво країни не має права заперечувати факт існування безпартійних громадян та їх права на активну участь у громадському житті, на власну альтернативну і правильну програму дій, яку вони могли б представити громадськості та втілити в життя і таким чином долучитись до процесу відродження. Він також зазначає, що монополізація влади комуністичною партією призвела до фактичного анулювання політичного життя та заміни його директивною формою управління з необмеженою владою особи в країні, а першим кроком суспільства на шляху виправлення цих деформацій має стати виникнення опозиції. Альтернатива тоді є простою: диктатура або демократія [12, с.4].

5 квітня 1968р. відбулося зібрання, в якому взяли участь 144 чоловіки і на якому було прийнято рішення про створення КАНУ. У програмі клубу, зокрема, зазначалось, що своєю діяльністю клуб прагне виховувати у своїх членів розуміння відповідальності за розвиток країни і позбавити їх відчуття, що рішення, які їх стосуються, приймаються без них, хоче сприяти своїм членам у активній участі в створенні нової, досі не реалізованої в історії політичної системи – демократичного соціалізму. Адже соціалізм є реальністю, з якої учасники КАНУ виходили. У програмі висловлюється переконання, що єдиним методом, який відповідає традиціям нашого народу, є демократія. Тому

члени КАНу визначать демократизацію як мету своєї діяльності доти, доки вона не стане природною [13, с.2].

Учасники КАНу організували дискусійні вечори, на яких за участі різних діячів науки, мистецтва і політики обговорювались різні проблеми чехословацького суспільства. Зокрема, під час проведення другого дискусійного вечора Л.Рібачек наголосив на тому, що КАН потребує сильнішої організаційної структури і інтелектуальної основи. Після дискусії з проханням про створення програмного документа організації звернулись до Івана Світака [10, с.144-145, 146].

Програму І.Світак представив 18 квітня 1968р. під назвою «Ваша нинішня криза», а 30 квітня вона була надрукована в часописі «Студент». Цією назвою І.Світак реагував на велику статтю свого колишнього колеги з Інституту філософії ЧСАН Карла Косіка «Наша нинішня криза», що вийшла в цей період у «Літерарних листах» [10, с.146].

Програма складалася з чотирьох частин: I. Питання кризи; II. Празька весна; III. Опозиція; IV. Перспективи клубу.

У першому розділі І.Світак зазначає, що прийняття Програми дій КПЧ ознаменувало собою завершення перехідного періоду від тоталітарної диктатури до соціалістичної демократії і започаткувало другий етап процесу демократизації, який за своєю проблематикою буде набагато гостріший, ніж перший. Гострота другого періоду полягає у досягненні рівності в правах комуністів і безпартійних громадян Чехословаччини, а також у проведенні вільних і демократичних виборів. І.Світак також наголошує на тому, що при умові виконання прогресивним крилом КПЧ своїх обіцянок (викладених у Програмі дій КПЧ), вона може завоювати довіру більшої частини громадян країни, а також здійснити унікальний синтез соціалістичних і гуманістичних ідей. Разом з тим, враховуючи внутрішньопартійну боротьбу в КПЧ, І.Світак наголошує на необхідності створення безпартійними громадянами повноцінної політичної партії. Оскільки процес створення нової політичної партії є тривалим і складним, зазначає І.Світак, у ролі альтернативної партії на цьому етапі можливо використати КАН [9, с.162-163].

У другому розділі І.Світак, аналізуючи перший етап демократизації, відзначає, що в країні відбулися зміни двох типів. До першого типу він відносить зміни, які відбулися в керівництві країни: заміна першого секретаря КПЧ, президента, уряду, голови Національних зборів та ін., за допомогою цих змін тоталітарна диктатура оголосила суспільству про свою кризу і висловила прагнення до нових форм політичного життя, одночасно залишивши недоторканими всі свої механізми. Тобто виник тимчасовий компроміс між реформаторами і консерваторами. До другого типу змін І.Світак відносить: 1. наявність реальної свободи слова і обмежену реалізацію деяких інших свобод, зокрема свободи зборів; 2. спонтанну хвилю вимог від громадян і особливо вимогу реабілітації жертв репресій; 3. виникнення різноманітних альтернативних до державних громадських організацій, що наповнюють реальним змістом політичну систему, альтернативну існуючій. Саме ці зміни І.Світак вважає набагато важливішою гарантією демократії, ніж прихід нових персоналій. Разом з цим, І.Світак вважає за необхідне проведення структурних змін політичної системи, які, на його думку, мають полягати у створенні хоча б двох нових партій на християнській і соціал-демократичній основі [9, с.162-163].

У третьому розділі, обґрунтовуючи необхідність існування опозиції комуністичній програмі на даному етапі політичного життя Чехословаччини, І.Світак наголошує на тому, що демократична модель боротьби за владу не є ідеальною, але є найкращою з існуючих. Опозиція у розумінні І.Світака – це не антикомуністична партія чи партії, що виступають за радикальну зміну загальної спрямованості розвитку Чехословаччини, але партії, які будуть прагнути співпраці з КПЧ як повноправні представники виборців. Розвиваючи думку про КАН як тимчасову альтернативу, І.Світак говорить: «Клуб має політичну платформу і становить своїми ідеями реальну альтернативну політичну силу – «опозицію»» [9, с.164]. У четвертому розділі як головне завдання другого етапу процесу демократизації в Чехословаччині І.Світак визначив проведення виборів до Національних зборів. Вибори мали б бути таємними, і в них, крім комуністів, мали б брати участь альтернативні, незалежні кандидати. Це, в свою чергу, робило головним завданням весни 1968р. в Чехословаччині прийняття змін до виборчого законодавства, які б зробили такі вибори реальними. Головний принцип цих виборів І.Світак висловив у тезі: «Не будемо вибирати нікого, хто був депутатом нинішніх Національних зборів. Нікого без винятку» [9, с.165].

Співпраця Л.Рібачека і І.Світака продовжилася, коли Л.Рібачек попросив І.Світака написати маніфест КАНу, який, за задумом, мали підписати відомі громадські діячі. В результаті маніфест підписали 150 громадських діячів, члени і нечлени КАНу. Його вплив на свідомість суспільства був

ослаблений недостатньою пропагандистською кампанією і запізнілим виходом в ЗМІ; адже був надрукований вже після маніфесту Людвіка Вацуліка «2000 слів», коли суспільство жило вже іншим – міжнародним – контекстом «Празької весни» [10, с.147-148].

В маніфесті висловлювалось переконання, що Чехословаччина періоду «Празької весни» збереже вірність ідеалам Масарикової демократії, і на основі цих ідеалів було визначено три основні принципи ідеології КАНу:

1. проголошення людських і громадських свобод, що визначені в Декларації прав людини ООН основою всієї європейської політики; 2. наголос на гуманістичній традиції чехословацької культури, яка найбільший стимул свого розвитку знаходить у сфері науки, мистецтва, релігії, моралі та філософії, а також на запереченні расової, національної та класової дискримінації і на повазі до особистості та її творчості як вищого смислу людського існування; 3. бачення ідеї чехословацького експерименту в поєднанні демократичного соціалізму з свободою особистості [8, с.6-8].

«Ваша нинішня криза» і «Маніфест КАНу» мали на цій ранній стадії для КАНу велике значення. Ніхто більше жодного конкретного плану дій клубу представити не встиг. Для громадськості, як і для керівництва КПЧ, КАН став відомим і зрозумілим, але разом з тим асоціювався з ім'ям Івана Світака, його доповідь була також розглянута на президії ЦК КПЧ [10, с.149].

Ще одним визначним результатом активізації інтелектуальної діяльності чехословацького суспільства періоду «Празької весни» став маніфест «2000 слів» Людвіка Вацуліка.

Ініціатори створення маніфесту – директор Празького інституту крові Ян Брод і керівник третього відділення Інституту фізіології ЧСАН Отакар Поупа - запропонували зробити літературну редакцію тексту письменнику Л.Вацуліку, який, у свою чергу, пообіцяв написати правду і коротко, не більше двох тисяч слів [14, с.492-493].

27 червня 1968р. маніфест був надрукований в пресі під назвою «2000 слів до робітників, селян, службовців, науковців, митців і до всіх». Маніфест був одночасно надрукований в «Праце», «Млада фронта», «Земедельске новіни» та «Літерарних лістах», що разом становило 1млн. 300тис. примірників [14, с.494].

Разом з Л.Вацуліком маніфест підписали ще 70 громадських діячів, представників науки, мистецтва, спорту, робітників і селян, що брали активну участь у підготовці маніфесту, зокрема О.Паупа, Я.Брод, К.Косік, О.Стари [7, с.3].

Маніфест складається з трьох тематичних частин. Змістом першої частини є гостра критика методів керівництва комуністичної партії в країні за останні двадцять років. Друга частина формує віру в «процес відродження» і закликає читачів до підтримки «прогресивного крила в середині КПЧ» та Програми дій, так само як і до небайдужості та ініціативності. В останній – і найпровокаційнішій – третій частині подекуди неорганічно комбінуються короткі згадки про федералізацію Чехословаччини і дружбу з СРСР із заявою, що громадяни не мають іншого вибору, крім як впроваджувати реформи знизу, вдаючись насамперед до засобів, які б сприяли відходу скомпрометованих функціонерів: «суспільна критика, резолюції, демонстрації, .. страйки... Відродимо діяльність Національного фронту. Вимагаємо громадських засідань народних комітетів. Для вирішення завдань, якими ніхто не хоче займатися, створимо громадські комітети і комісії..., створимо комітети для захисту свободи слова». Маніфест пояснював громадськості, що є «можливість взяти в свої руки суспільну справу, яка має робочу назву соціалізм» [7, с.1, 3].

Офіційною реакцією влади на появу маніфесту «2000 слів» стала постанова президії ЦК КПЧ, в якій зазначалось, що маніфест загрожує подальшому розвитку Програми дій КПЧ, політиці Національного фронту і уряду Чехословаччини, переповнений сумнівами у чесності політики нового керівництва країною і не бере при цьому до уваги загальний розвиток демократії в країні, містить у собі інструкцію з прискорення процесу демократизації, яка по суті є інструкцією з дезінтеграції існуючих державних і громадських організацій.

І тому президія ЦК КПЧ постановила: підтримку маніфесту «2000 слів» розглядати як виступ проти нової політики партії та її керівництва на чолі з О.Дубчеком [15, с.1].

Своє ставлення до маніфесту «2000 слів» висловили президія ЦК КПС і Національний фронт, вони повністю підтримували зміст постанови ЦК КПЧ [21, с.1; 19, с.1].

З.Млинарж з приводу виходу маніфесту у своїх спогадах говорить: «Я вважав публікацію «Двох тисяч слів» великою політичною проблемою і навіть загрозою справі реформ через те, що документ викличе у «верхах» серйозний конфлікт, дестабілізує процес реформ і посилить тиск на керівництво з боку Кремля, і це матиме серйозні наслідки» [2, с.155]. Таке бачення ролі маніфесту у цей період «Празької весни» розділяє і О.Шик [4, с.265].

Але саме суперечливий характер «Програми дій КПЧ» спричинив появу альтернативного погляду на суть і шляхи вирішення проблем у розвитку чехословацького суспільства періоду «Празької весни», який був викладений у програмних творах КАНу і маніфесті «2000 слів». Аналіз цих програм дає підстави стверджувати, що комуністи та некомуністи погоджувалися з тезою, що саме демократичний соціалізм є єдино вірним шляхом розвитку країни, але вони розходились у визначенні поняття «демократичний соціалізм».

Якщо для КПЧ демократичний соціалізм – це збереження керівної ролі партії з запровадженням певних елементів лібералізації суспільного життя, то для некомуністів поняття «демократичний соціалізм» – це в першу чергу наявність у політичному житті країни реальної опозиції.

Джерела та література

1. Млынарж З. Мороз ударил из Кремля; [пер. с чешского С.И. Разуван] / Зденек Млынарж. – М.: Республика, 1992. – 287 с.
2. Шик О. Весеннее возрождение – иллюзии и действительность; [пер. с чешского Р.Н. Евстигнеева] / Ота Шик. – М.: Прогресс, 1991. – 392с.
3. Akční program strany jednomyslně schválen // Rudé právo. – 1968. – 6 dubna. – S.1
4. Cisař Č. Paměti. Nejen o žakulisi Pražského jara. – Praha: SinCon, 2005. – 1283 s.
5. Dva tisíce slov // Literární listy. – 1968. – № 18. – S.1,3
6. Golan G. Reform rule in Czechoslovakia. The Dubček era 1968–1969 / G.Golan. – Cambridge: At the University press, 1973. – 327 p.
7. Hoppe J. Dvojí identita Klubu angažovaných nestraníků: Před invazí 1968 a po pádu komunismu 1989 / J. Hoppe, J.Suk. – Praha: Nakladatelství Euroslavica, 2008. – 166 s.
8. Hoppe J. Pražské jaro v mediích. Výběr z dobové publicistiky. Ediční řada Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970, 11.díl / J. Hoppe. – Praha – Brno, ÚSD – Doplněk, 2004. – 444 s.
9. Hoppe J. Opozice '68: sociální demokracie, KAN a K 231 v období pražského jara / J. Hoppe. – Praha: Prostor, 2009. – 383 s.
10. Kliment A. Aktivita nepojmenovaných / A. Kliment // Literární listy. – 1968. – № 3. – S. 4
11. Klub angažovaných nestraníků // Literární listy. – 1968. – № 7. – S.2
12. Končelík J. Dva tisíce slov. Zrod a důsledky nečekaně vlivného provolání / J.Končelík // Soudobé dějiny. – 2008. – № 3-4. – S. 485 – 544
13. K prohlášení dva tisíce slov. Předsednictvo ústředního výboru KSČ // Rudé právo. – 1968. – 29 června. – S.1
14. Lалуha I. Alexander Dubček politik a jeho doba / I.Láluha. – Bratislava: Nová práca, 2000. – 178 s.
15. Mlynář Z. Plénum ÚV KSČ a politika strany / Z. Mlynář // Rudé právo. – 1968. – 31 března. – S.3
16. Naděje umírá poslední. Vlastní životopis Alexandra Dubčeka / [editor Jiří Hochman]. – Praha: Svoboda–Libertas, 1993. – 296 s.
17. Národní fronta: Vzájemná důvěra a vyájemné porozumění // Rudé právo. – 1968. – 29 června. – S.1
18. Pithart P. Osmašedesátý / P.Pithart. – Praha: Rozmluvy, 1990. – 314 s.
19. Stanovisko předsednictva ÚV KSS // Rudé právo. – 1968. – 29 června. – S.1
20. Synek M. Naděje a zklamání: Pražské jaro 1968 / M.Synek. – Praha: Mladá fronta, 1989. – 157 s.
21. Vondrová J. Komunistická strana československa. Ediční řada.Prameny k dějinám československé krize v letech 1967–1970. díl 9. svazek 1: Pokus o reformu (říjen 1967 – květen 1968) / Vondrová J., Navrátil J., Moravec J. – Praha–Brno: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. Doplněk, 1999. – 644 s.

УДК 94(437)

І.В. Філіпчук

ПОГЛЯДИ О.ДУБЧЕКА НА РОЗВИТОК ЧЕХОСЛОВАЧЧИНИ ПЕРІОДУ «ПРАЗЬКОЇ ВЕСНИ»

У статті розглядаються погляди О.Дубчека на проблеми суспільно-політичного розвитку Чехословацької періоду «Празької весни» та шляхи їх вирішення.

Ключові слова: соціалістична демократія, суспільне життя, політична реформа.

В статті розглядаються погляди О.Дубчека на проблеми суспільно-політичного розвитку Чехословацької періоду «Празької весни» та шляхи їх вирішення.